

Ліна Барінова,
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри диференціальної та спеціальної психології,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
вул. Дворянська, 2, м. Одеса, Україна

МОДЕЛІ ОСОБИСТОСТІ ІЗ РІЗНИМИ ТИПАМИ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ

Незважаючи на важливу роль впливу індивідуальних особливостей особистості на побудову її життєвих стратегій, проблема теоретичного та емпіричного дослідження цього явища в науці розроблена недостатньо. Психологічний зміст поняття «стратегія» у першу чергу означає індивідуальний спосіб ставлення до життя, свідоме планування особистістю свого життєвого шляху. Не дивлячись на соціальну та психологічну значущість проблеми, в науці немає єдиного визначення життєвої стратегії: частіше за все вона розглядається як система перспективних уявлень, ціннісних орієнтацій цілей, планів тощо. На жаль, індивідуально-психологічні аспекти побудови життєвих стратегій особистості залишилися поза зоною наукової уваги. Багато відомих вчених, в тому числі зарубіжних, доводять, що основні стратегії особистості формуються вже у дитинстві. На формування життєвих стратегій впливає спрямованість особистості, оскільки дилема «або якомога більше мати (у тому числі матеріальних благ), або розвивати в собі всі закладені природою здібності і сили» розвиває основний вектор індивідуальних стратегій. Життєва стратегія особистості як її внутрішнє утворення має здійснюватися з урахуванням індивідуальних особливостей, причому важлива роль відводиться активності, коли особистість визначається із основними напрямками свого життя. Але, не дивлячись на значущість цього напрямку, вивчення індивідуально-психологічних властивостей особистості із різними типами життєвих стратегій складає сучасне проблемне поле у галузі психології. Мета статті полягає в аналізі результатів емпіричного дослідження особливостей особистості із стійкою та нестійкою життєвими стратегіями. Виділено дві групи досліджуваних: такі, що мають стійку життєву стратегію (є спеціалістам і працюють в обраній професії) та ті, які мають нестійку життєву стратегію (вирішили покинути попередню роботу та змінити професію). Виявлено різні моделі особистості, що відрізняються стійкістю або нестійкістю життєвих стратегій. Перша модель відтворює структуру, що містить три фактори: емоційно-вольові особливості, параметри самоактуалізації (підтримка і опора) та типи міжособистісних стосунків (доброзичливість і підпорядкованість). Друга модель містить три фактори: локус контролю (відповідальність), особливості емоційного контролю та параметри самоактуалізації (чутливість до себе, своїх переживань і потреб).

Ключові слова: особистість, життєва стратегія, міжособистісне спілкування, локус контролю, самоактуалізація.

Вступ

Формування життєвих стратегій особистості за раз набуває особливого значення, оскільки трансформації, що відбуваються в різних сферах сучасного українського суспільства, впливають на способи конструювання власного життя, у свідомості молоді все більше вкорінюються європейські стандарти та цінності. Потреба у їх реалізації все частіше призводить до зміцнення моральних оцінок та впливає на критерії професійного успіху, ставлення до освіти.

Поняття «стратегія» у психологічній науці означає спосіб раціонального ставлення до життя, свідоме планування і конструювання особистістю власного життя шляхом поетапного формування її майбутнього. У визначенні поняття «стратегія життя» досі немає логічної чіткості і ясності: воно трактується як система перспективних уявлень і орієнтації особистості, або як система цілей, планів і ціннісних орієнтацій. Але у будь-якому випадку стратегія життя передбачає індивідуальний стиль у способах зміни, перетворенні умов, ситуацій життя відповідно до її особистості. Життєва стратегія – це завжди спосіб вирішення жит-

тєвих суперечностей (конструктивний, сміливий або пасивний) (Абульханова-Славська, 1993).

Життєва стратегія особистості завжди є її внутрішнім утворенням. Інакше кажучи, побудова життєвої стратегії має здійснюватися з урахуванням типологічних особливостей особистості, причому цей процес відбувається тільки в її активному стані, коли особистість визначилася із основними напрямками свого життя. Але, не дивлячись на значущість цієї проблеми, майже не дослідженою залишається вивчення індивідуально-психологічних властивостей особистості із різними типами життєвих стратегій.

За А. Адлером кожна людина виробляє свою життєву мету, що слугує зосередженням її прагнень і досягнень (Адлер, 1995). Життєві стратегії забезпечують спрямованість і основні завдання діяльності людини. Е. Фромм стверджував, що ринкова економіка, заснована на відносинах конкуренції, несприятливо впливає на психологічне здоров'я і розвиток життєвих стратегій особистості: людина стоїть перед вибором – або якомога більше мати (у тому числі матеріальних благ), або розвивати в собі всі закладені

природою здібності і сили (Фромм, 2000). І часто під тиском суспільних норм люди вважають за краще «мати» на шкоду перспективі особистісного розвитку. На наш погляд, подібний підхід суттєво звужує розуміння життєвої стратегії та, фактично, не враховує індивідуальні відмінності у побудові життєвих стратегій. К. Хорні зазначає, що для задоволення прагнень, часом нав'язуваних суспільними шаблонами, людина вже з дитинства має сформулювати три основні стратегії щодо інших людей: 1) рух до людей: єдина мета такої стратегії – кохання, всі інші підпорядковані бажанням заслужити цю любов, 2) рух проти людей: система цінностей людей з такою стратегією побудована на філософії «джунглів»: життя – це боротьба за існування, 3) рух від людей: потреба у незалежності і недоторканності відвертає таких людей від будь-якого прояву боротьби (Хьелл, 1997). Вважаємо, що подібний підхід відображає більшою мірою клінічний підхід до життєвих стратегій особистості, адже кожна з виділених К. Хорні стратегій, на наш погляд, є невротичною та не відображає реальних механізмів їх розвитку.

Ми підтримуємо підхід К. О. Абульханової-Славської, яка розглядає життєву стратегію як інтегральну характеристику, що включає пошук, обґрунтування і реалізацію особистості шляхом співвіднесення життєвих вимог (треба) з особистісною активністю, цінностями, способом самоствердження (Абульханова-Славська (1993). Життєву стратегію як спосіб організації життя вчена відрізняє від інших способів – життєвої позиції і життєвої лінії: на відміну від них стратегія є інтегративною характеристикою життєвого шляху. Є. І. Головаха воліє використовувати замість поняття «стратегія життя» поняття «життєва перспектива», обґрунтовуючи це тим, що останнє не так жорстко і формально фіксує рамки майбутнього життєвого шляху (Головаха, 2000). Життєву перспективу вчений розглядає як цілісну картину майбутнього у складному та суперечливому взаємозв'язку програмованих і очікуваних подій, з якими людина пов'язує соціальну цінність та індивідуальний сенс свого життя. Але, на наш погляд, поняття «стратегія», на відміну від «перспективи», є більш коректним, адже передбачає включення компоненту активності особистості. Отже, життєва стратегія розглядається як спосіб організації життя, вона завжди суб'єктивно спрямована та залежить від індивідуально-психологічних особливостей особистості.

Мета та завдання

Мета дослідження полягає в аналізі результатів емпіричного дослідження особливостей особистості із стійкою та нестійкою життєвими стратегіями.

Для досягнення мети поставлено такі завдання: 1) розкрити особливості підходів до розуміння життєвих стратегій в зарубіжній та вітчизняній психології; 2)

дібрати комплекс психодіагностичних методик дослідження особистості із різними типами життєвих стратегій; 3) емпірично перевірити припущення про існування моделей особистостей, які мають стійку (на прикладі осіб, які професійно визначились) та нестійку життєві стратегії (на прикладі осіб, які перебувають на етапі зміни професії).

Методи дослідження

Емпіричне дослідження проводилося на базі ОНУ імені І. І. Мечникова (200 осіб) та Одеського міського центру зайнятості (100 осіб). Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань методичний комплекс дослідження склали: 16-факторний особистісний опитувальник Р. Б. Кеттелла для дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості, яка має стійку та нестійку життєві стратегії (Столяренко, 1999); тест міжособистісних відносин Т. Лірі для виявлення домінуючого типу ставлення до людей в самооцінці (Пугачов, 2002); опитувальник «Діагностика самоактуалізації особистості» О. В. Лазукіна (адаптований Н.Ф.Каліною) для визначення рівня самоактуалізації особистості та дослідження поведінкового компонента самосвідомості; Тест-опитувальник рівня суб'єктивного контролю (РСК) Дж. Роттера (адаптований Є.Ф.Бажіним, С.О.Голинкіною, О.М. Еткіндом) для діагностики стійкої особистісної характеристики, що відображає схильність людини пояснювати причини подій свого життя зовнішніми або внутрішніми факторами (Столяренко, 1999).

Для з'ясування структури угруповання індивідуально-психологічних властивостей особистості, яка має стійку життєву стратегію (є спеціалістом і працює у обраній професії) та особистості, яка має нестійку життєву стратегію (вирішила покинути попередню роботу та змінити професію) – обрано факторний аналіз. Для витягування факторів з матриці інтеркореляцій застосовано метод головних компонентів (Extraction Method: Principal Component Analysis) з подальшим ортогональним обертанням (ротацією) за методом варімакс (Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization).

Результати дослідження

Представлено трьохфакторні моделі угруповання показників індивідуально-психологічних властивостей особистості, яка має стійку (на прикладі осіб, які професійно визначились) та нестійку життєві стратегії (на прикладі осіб, які перебувають на етапі зміни професії).

Розглянемо факторну модель, що розрахована на вибірці респондентів, які мають стійку життєву стратегію (табл.1).

Таблиця 1.

**Факторна модель особистості, яка має стійку життєву стратегію
(на прикладі осіб, які професійно визначились) n=200**

Фактори після обертання					
Додатний полюс (+)			Від'ємний полюс (-)		
Позначення	Показник	Вага	Позначення	Показник	Вага
I фактор «Емоційно-вольових особливостей особистості»					
Q3	контроль бажань	825	MD	адекватність самооцінки	467
C	сила «Я»	769	FB		200
G	сила «над Я»	754			
Zi	загальна інтернальність	723			
Id	інтернальність у сфері досягнень	688			
M	аутія	677			
N	неприродність	677			
E	домінантність	656			
Iv	інтернальність у сфері виробничих стосунків	656			
H	пармія	649			
A	афектотимія	636			
In	інтернальність у сфері невдач	601			
Q1	радикалізм	594			
L	протенсія	573			
F	десургенсія	554			
Ic	інтернальність у сфері сімейних стосунків	483			
Q2	самодостатність	452			
Q4	фрустрованість	421			
I	харія	347			
Im	інтернальність у сфері міжособистісних стосунків	273			
C13	контактність	229			
II фактор «Опори на себе»					
C2	підтримка	836	O	гіпотемія	361
C8	самоприйняття	731	Iz	екстернальність у сфері здоров'я і хвороби	301
C4	гнучкість поведінки	660			
C7	самоповага	652			
C6	спонтанність	638			
C12	контактність	607			
C11	ухвалення агресії	587			
C3	ціннісні орієнтації	576			
C1	орієнтації у часі	522			
C14	креативність	423			
C10	синергія	220			
III фактор «Доброзичливості і підпорядкованості»					
L6	залежно-слухняний тип	824			
L7	співпрацюючі-конвенційний тип	776			
L8	відповідальне-великодушний тип	757			
L4	недовірливо-скептичний тип	744			
L3	прямолінійно-агресивний тип	716			
L1	владно-лідуючий тип	650			
O	гіпертимія	200			

Примітка. Тут і далі нулі та коми опущено.

Підсумок власного значення кожного фактору дозволив встановити частину дисперсії, яка пояснюється даними факторами. Частина дисперсії першого фактору складає 50,0%, другого – 28,26% і третього – 15,22% варіативності. Три виділені фактори при об'єднанні пояснюють 93,48% інформації показників вихідної кореляційної матриці. Факторна модель біполярна, має від'ємний і додатний полюси з розташованими на них показниками.

До першого фактору увійшло 23 показники, що розташувалися на двох полюсах, серед яких 16 рис особистості: контроль бажань (Q3), сила «Я» (C), сила «над Я» (G), адекватність самооцінки (-MD), (-FB), аутизм (M), неприродність (N) доміантність (E), пармія (H), афектогемія (A), радикалізм (Q1), протенсія (L), десургенсія (F), самодостатність (Q2), фрустрація (Q4), харія (I); шість показників локусу контролю: загальна інтернальність (3i), інтернальність у сфері досягнень (Id), інтернальність у сфері виробничих стосунків (Iv), інтернальність у сфері невдач (In), інтернальність у сфері сімейних стосунків (Ic), інтернальність у сфері міжособистісних стосунків (Im) і один показник самоактуалізації особистості – контактність (C13).

Найбільшу вагу в першому факторі отримали три показники, що відносяться до рис особистості: контроль бажань (825), сила «Я» (769), сила «над Я» (754). Перший фактор можна інтерпретувати як *«Емоційно-вольові особливості особистості»*, що забезпечує стійкість життєвої стратегії.

Виразність зазначених рис вказує на переважання цілеспрямованості й інтегрованості особистості, засвідчує розвиненість самоконтролю, точності виконання соціальних вимог, знання себе, добрий контроль своїх емоцій і поведінки, обов'язковість в дорученнях, звичку доводити справи до кінця. Характеризує витриманість, роботоспроможність, емоційну зрілість, стійкість інтересів, а також вказує на усвідомленість в дотриманні норм і правил поведінки, наполегливість у досягненні мети, точність і відповідальність, ділову спрямованість. Крім цього, присутність в цьому факторі показників інтернального локусу контролю посилює стійкість особистості в різних життєвих ситуаціях, зокрема і при виборі життєвої стратегії – інтернальний контроль, інтернальна особистість. Більшість важливих подій у житті «інтернали» розглядають як результат власних дій, якими можливо керувати і, тим самим, нести відповідальність за ці події та за життя в цілому. В ситуації вибору їх відрізняє більша впевненість у собі, врівноваженість, доброзичливість, успішність.

До другого фактору увійшло 13 показників, 11 з яких розташувалися на додатному полюсі та відносяться до самоактуалізації особистості: підтримка (C2), самоприйняття (C8), гнучкість поведінки (C4), самоповага (C7), спонтанність (C6), контактність (12), ухвалення агресії (C11), ціннісні орієнтації (C3), орієнтації у часі (C1), креативність (C14), синергія (C10).

На від'ємному полюсі розташувалися: гіпотемія (-O) та екстернальність у сфері здоров'я і хвороби (-Iz).

Найбільший результат за факторною вагою отримали два показники самоактуалізації: підтримка (836) і самоприйняття (731), що вказує на щільність їх зв'язків з другим фактором. Тому цей фактор названо *фактором «Опори на себе»*. Вираженість показника «підтримка», що є другим основним параметром особистості, що самоактуалізується, визначає її спрямованість на себе при керуванні життєвими цілями, переконаннями, установками, принципами. Орієнтація на себе вказує на свободу у вчинках, особистість спирається на свої почуття і думки, критично сприймає вплив зовні, творчо поширює досвід. Така особистість має внутрішню підтримку, керується інтеріоризованими принципами та мотивами, не схильна до зовнішнього впливу, незалежна у прийнятті рішень. Вираженість показника «самоприйняття» засвідчує здібність особистості приймати себе такою, яка вона є, зо всіма недоліками і слабкостями. Всі останні показники самоактуалізації посилюють навантаження другого фактору, як такого, що втілює самоактуалізуючі властивості особистості при стійкій життєвій стратегії вибору.

До третього фактору увійшло 7 показників, які розташувалися на додатному полюсі, серед них 6 позначають типи відношень з оточуючими: залежно-слухняний (L6), співпрацюючо-конвенційний (L7), відповідально-великодушний (L8), недовірливо-скептичний (L4), прямолінійно-агресивний (L3), владно-лідуючий (L1) і один показник риси особистості – гіпертимія (O).

У факторі, що аналізується, практично всі показники представляють класифікацію типів міжособистісних стосунків, однак серед них найбільший результат за «факторною вагою» отримали два показники типів міжособистісних стосунків: залежно-слухняний (824) і співпрацюючо-конвенційний (776), що вказує на щільність їх зв'язків з третім фактором, що дозволяє назвати його *фактором «Доброзичливості і підпорядкованості»*. Вираженість залежно-слухняного та співпрацюючо-конвенційного типів дозволяє говорити про орієнтацію особистості у міжособистісних стосунках на соціальне схвалення при виборі або реалізації життєвої стратегії, схильності до співпраці, кооперації, гнучкості і компромісу при вирішенні проблем у конфліктних ситуаціях. Свідомо комфортна поведінка, що має прояви у діях і відношеннях між людьми за правилами та принципами «хорошого тону», наділяє особистість ініціативністю та ентузіазмом у досягненні групової мети, прагненням допомогти іншим, потребою відчувати себе в центрі уваги, проявляти дружність і теплоту в стосунках і спілкуванні.

Отримана трьохфакторна модель показує, що в структурі особистості, яка має стійку життєву стратегію (професійно визначилася), присутні три утворення: емоційно-вольові особливості, параметри са-

моактуалізації (підтримка і опора) та типи міжособистісних стосунків (доброзичливість і підпорядкованість).

Перейдемо до аналізу наступної трьохфакторної моделі особистості, яка має нестійку життєву страте-

гію (на етапі зміни професії). Результати аналізу представлено в таблиці 2.

Частка дисперсії першого фактору складає 28,26%, другого фактору – 30,43% і третього - 34,78% варіативності.

Таблиця 3.2.

**Факторна модель особистості, яка має нестійку життєву стратегію
(на прикладі осіб, які перебувають на етапі зміни професії) n=100**

Фактори після обернення					
Додатний полюс (+)		Вага	Від'ємний полюс (-)		Вага
Позначення	Показник		Позначення	Показник	
I фактор «Чутливість до себе, своїх переживань і потреб»					
C5	сенситивність	912			
C8	самоприйняття	912			
C6	спонтанність	810			
C7	самоповага	805			
C10	синергія	673			
C13	пізнавальні потреби	659			
C9	уявлення про природу людини	644			
C12	контактність	625			
C11	ухвалення агресії	616			
C4	гнучкість поведінки	615			
C14	креативність	585			
O	гіпертимія	221			
C3	ціннісні орієнтації	218			
II фактор «Емоційний самоконтроль»					
C	сила «Я»	819	Q3	імпульсивність	812
G	сила «над Я»	726	N	пармія	804
L7	співпрацюючі-конвенційний тип	513	I	премсія	656
L8	відповідальне-великодушний тип	501	L4	недовірливо-скептичний тип	345
E	домінантність	452	F	сургенсія	216
L	протенсія	444			
A	афектотимія	427			
H	пармія	277			
Q2	самодостатність	272			
III фактор «Відповідальності»					
Zi	загальна інтернальність	720	C11	ухвалення агресії	369
Id	інтернальність у сфері досягнень	697	C4	гнучкість поведінки	368
In	інтернальність у сфері невдач	644	Q1	радикалізм	200
Ic	інтернальність у сфері сімейних стосунків	616			
Iv	інтернальність у сфері виробничих стосунків	591			
L3	прямолінійно-агресивний тип	429			
L4	недовірливо-скептичний тип	429			
L1	владно-лідуючий тип	416			
L5	покірно-сором'язливий тип	406			
L6	залежно-слухняний тип	406			
Im	інтернальність у сфері міжособистісних стосунків	384			
MD	адекватність самооцінки	256			
Q4	фрустрованість	200			

Отримані підрахунки дисперсії вказують на те, що 3 виділені фактори при об'єднанні пояснюють 93,47% інформації (відсоток загальної дисперсії) показників вихідної кореляційної матриці. Факторна модель також біполярна, має від'ємний і додатний полюси з розташованими на них показниками.

До першого фактору увійшло 13 показників, які розташувалися на додатному полюсі, серед них: 12 показників самоактуалізації особистості: сенситивність (C5), самоприйняття (C8), спонтанність (C6), самоповага (C7), синергія (C10), пізнавальні потреби (C13), уявлення про природу людини (C9), контактність (C12), ухвалення агресії (C11), гнучкість поведінки (C4), креативність (C14), ціннісні орієнтації (C3) та один показник риси особистості (за факторами Р. Кеттелла) - гіпертимія (O). Однакову найбільшу вагу в першому факторі отримали два показники, що відносяться до самоактуалізації особистості: сенситивність та самоприйняття (912). Перший фактор названо «Чутливість до себе, своїх переживань і потреб».

Вираженість цих показників самоактуалізації може вказувати на чутливість особистості до своїх переживань та потреб у порівнянні з іншими, високу потребу у прийнятті себе всупереч своїм слабкостям, прагнення поважати себе у співвідношенні «орієнтації на себе та на інших». Присутність більшості показників самоактуалізації в першому факторі також позначає виражену потребу особистості у самореалізації, саморозвитку, актуалізації здібностей, життєвих компетенцій.

До другого фактору увійшло 14 показників, які розташувалися на двох полюсах, на додатному: сила «Я» (C), сила «над Я» (G), співпрацюючо-конвенційний тип (L7), відповідально-великодушний тип (L8), домінантність (E), протенсія (L), афектотимія (A), пармія (H), самодостатність (Q2); на від'ємному: імпульсивність (-Q3), пармія (-N), премсія (-I), недовірко-скептичний тип (-L4), сургенсія (-F). Найбільшу вагу отримали два показники, що відносяться до рис особистості: сила «Я» (819) та імпульсивність (-812). Другий фактор названо «Емоційний самоконтроль». Присутність та вираженість в ньому більшості показників емоційного блоку (C, -Q3, G, I, Q2) за моделлю особистості, яку запропонував Р. Кеттелл, вказує на емоційно-вольові особливості особистості, яка має нестійку життєву стратегію вибору (зміна професії) у регуляції психічних процесів і станів. Коливання емоційних реакцій від спокою, витриманості, флегматичності, працездатності до низького самоконтролю емоцій та поведінки, імпульсивності, мінливості настрою, роздратованості, недисциплінованості, конфліктного уявлення про себе.

Третій фактор склали 16 показників, які розташувалися на двох полюсах, на додатному: загальна інтернальність (Zi), інтернальність у сфері досягнень (Id), інтернальність у сфері невдач (In), інтернальність у сфері міжособистісних стосунків (Im), прямолінійно-агресивний тип (L3), недовірко-скептичний тип

(L4), владно-лідуючий тип (L1), покірносором'язливий тип (L5), залежно-слухняний тип (L6), адекватність самооцінки (MD), фрустрованість (Q4); на від'ємному: ухвалення агресії (-C11), гнучкість поведінки (-C4), радикалізм (-Q1). Найбільшу вагу отримав показник, що відноситься до загальної інтернальності особистості (819). Третій фактор названо «Відповідальність». Найбільша представленість у ньому, як вже було показано, належить показникам локусу контролю, їх вираженість вказує на зовнішню та внутрішню стратегії атрибуції особистості щодо тлумачення контролю життя. Інтернальний локус контролю особистості має на увазі її схильність бачити джерело керування своїм життям у собі. Особистість-інтернал, у більшості випадків, приймає відповідальність за події, що відбуваються у її житті, на себе, пояснює їх своєю поведінкою, характером, здібностями тощо.

Аналіз трьохфакторної моделі особистості, яка має нестійку життєву стратегію, демонструє неklasичну послідовність розподілу значимості факторів за їх вагою та дисперсією (від першого до третього). В даному випадку, в моделі, що аналізується, третій і другий фактори отримали більші значення за дисперсією. Таким чином, отримана трьохфакторна модель показує, що в структурі особистості, яка має нестійку життєву стратегію (на етапі професійного визначення), присутні три утворення: локус контролю (відповідальність), особливості емоційного контролю та параметри самоактуалізації (чутливість до себе, своїх переживань і потреб).

Висновки

Наукові підходи до вивчення життєвих стратегій дозволяють розглядати їх як перспективні уявлення і орієнтації особистості, як систему цілей, планів і ціннісних орієнтацій або невротичні рухи щодо інших людей. В контексті цього дослідження життєва стратегія розглядається як інтегральна характеристика, що включає пошук, обґрунтування і самореалізацію особистості шляхом співвіднесення життєвих вимог з особистісною активністю, цінностями, способом самоствердження. Підводячи підсумки за результатами факторного аналізу, можна зазначати, що було виявлено різні структури в моделях особистості, які належать до груп респондентів, що відрізняються стійкістю або нестійкістю життєвих стратегій. Перша модель відтворює структуру, що містить три фактори: емоційно-вольові особливості, параметри самоактуалізації (підтримка і опора) та типи міжособистісних стосунків (доброзичливості і підпорядкованості). Друга модель містить три фактори: локус контролю (відповідальність), особливості емоційного контролю та параметри самоактуалізації (чутливість до себе, своїх переживань і потреб).

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані із поглибленим вивченням внутрішньої структури кожної з представлених моделей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Наука, 1991. – 268 с.
2. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / А.Адлер. – М.: Фонд «За экономическую грамотность». – 1995. – 234 с..
3. Головаха, Е.И. Жизненная перспектива и ценностные ориентации личности / Е.И.Головаха // Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб.: Питер, 2000. – С. 212-267.
4. Столяренко Л.Д. Основы психологии. Практикум / Л.Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону, 1999. – 476 с.
5. Пугачев В.П. Тесты, деловые игры, тренинги в управлении персоналом / В.П.Пугачев // Рабочая книга практического психолога. – М.: Педагогика, 2002. – 456 с.
6. Фромм Э. Иметь или быть / Э. Фромм. – М.: "АСТ", 2000. – 275 с.
7. Хьелл Л. Теории личности/ Л.Хьелл, Д.Зиглер. – СПб.: Питер, 1997. – 608 с.

REFERENCES

1. Abulkhanova-Slavskaya, K.A. (1993). *Strategiia zhizni [The strategy of life]*. Moscow: Nauka. [in Russian].
2. Adler, A. (1995). *Praktika i teoriia individualnoi psikhologii [Practice and the theory of individual psychology]*. Moscow: Fond «За ekonomicheskuiu gramotnost». [in Russian].
3. Golovakha, E.I. (2000). *Zhiznennaia perspektiva i tsennostnye orientatsii lichnosti [The life perspective and value orientations of the person]*. Saint Petersburg: Piter [in Russian].
4. Stoliarenko, L.D. (1999). *Osnovy psikhologii. Praktikum [Fundamentals of psychology. Workshop]*. Rostov-na-Donu [in Ukrainian]
5. Pugachev, V.P. (2002). *Testy, delovye igry, treningi v upravlenii personalom [Tests, business games, trainings in human resources management]*. Moscow: Pedagogika [in Russian].
6. Fromm, E. (2000). *Imet ili byt [To be or be]*. Moscow: "AST" [in Russian].
7. Khell, L. (1997). *Teorii lichnosti [Theories of personality]*. Saint Petersburg: Piter [in Russian].

Lina Barinova,

*PhD (Candidate of Psychological Sciences), senior lecturer,
Department of Differential and Special Psychology,
Odessa National University named after I.I. Mechnikov,
2, Dvorianska Str., Odesa, Ukraine*

PERSONALITY MODELS WITH DIFFERENT TYPES OF LIFE STRATEGIES

The paper aims to analyze the results of the carried out empirical research of personal peculiarities of people with stable and unstable life strategies. The research was conducted at Odessa National University named after I.I. Mechnikov involving 200 persons and Odesa Employment Center involving 100 persons. The following research methods were used in the study: 16 PF Questionnaire by R. Cattell for examining individual psychological personality properties with stable and unstable life strategies; T. Leary's Interpersonal Behavior Circle for determining the dominant type of attitude towards people in self-esteem; Personality Self-Actualization Test by O. Lazukin in adaptation of N. Kalona for revealing the level of personality self-actualization and behavior component of consciousness; Rotter's Locus of Control Scale in the adaptation of Ye. Bazhin for examining personal characteristics manifesting person's proneness to explain life events by internal or external factors. Two types of respondents have been distinguished: those ones having a stable life strategy (who are working in the profession chosen) and those having an unstable life strategy (who have decided to quit job and change occupation). These are two types of personality models differing by the stability or instability of life strategies. The first one reproduces the structure consisting of three factors: emotional and volitional peculiarities, parameters of self-actualization (support) and types of interpersonal relations (kindness and subordination). The second model covers three factors: locus of control (responsibility), peculiarities of emotional control and parameters of self-actualization (sensitivity towards oneself, one's needs and feelings).

Keywords: personality, life strategy, interpersonal relations, locus of control, self-actualization.

Sumbitted on January, 10, 2018

Reviewed by Doctor of Psychology, prof. Yu. Maksymenko